

UOT 004.9:372.8:377

DOI: 10.25045/jpis.v12.i1.11

Yusifov F.F.¹, Cəbraylova N.B.²

^{1,2}AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu, Bakı, Azərbaycan

¹farhadyusifov@gmail.com, ²cebrayilovanurane@mail.ru

TƏHSİLDƏ SOSIAL ŞƏBƏKƏLƏRDƏN İSTİFADƏ: MÖVCUD YANAŞMALAR VƏ HƏLLƏR

Daxil olmuşdur: 25.06.2020. Düzəliş olunmuşdur: 30.07.2020. Qəbul olunmuşdur: 03.09.2020.

Məqalə təhsil mühitində sosial şəbəkələrin istifadəsinə dair beynəlxalq təcrübənin analizinə həsr olunmuşdur. Sosial şəbəkə saytlarının gündən-günə populyarlaşması və istifadəçilərin sayının sürətlə artması təhsil mühitində sosial şəbəkələrin rolunun tədqiq edilməsini zəruri edir. Gənclər arasında sosial şəbəkələrə marağın daha çox olması sosial şəbəkə saytlarının təhsil məqsədli istifadə olunması məsələsini aktuallaşdırır. Məqalədə sosial şəbəkələrin təhsildə istifadəsilə əlaqədar mövcud yanaşmalar müqayisəli təhlil olunmuş, sosial şəbəkələrin istifadə imkanları və perspektivləri göstərilmişdir. Sosial şəbəkələrin təhsil məqsədli istifadə modeli araşdırılmışdır. Azərbaycanda sosial şəbəkələrin təhsil mühitində istifadəsi ilə bağlı mövcud problemlər araşdırılmış, onların aradan qaldırılması üçün təkliflər verilmişdir. Gələcək tədqiqatlarda mövcud elektron təhsil platformalarının yenilənməsi və inkişafı üçün sosial şəbəkə əsaslı effektiv həll mexanizmlərinin işlənilməsi məsələlərinə baxılacaqdır.

Açar sözlər: sosial şəbəkə, e-təhsil, sosial öyrənmə, virtual öyrənmə mühiti, informal təhsil.

Giriş

İnformasiya əsri adlandırılan bu dövrdə inkişaf edən texnoloji yeniliklər həyatımızın bütün fəaliyyət sahələrinə öz təsirini göstərmişdir. Əvvəlki dövrlərdən fərqli olaraq, insanların texnologiya və informasiya bolluğu içərisində qruplar şəklində fəaliyyət göstərdiyi, informasiyanın sosial və iqtisadi inkişaf üçün ən vacib resurs olduğu bu dövrdə şəxslərin şəbəkə informasiya cəmiyyətinə qatılması, texnoloji savadının olması həyati əhəmiyyət kəsb edir [1]. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarının (İKT) sürətli inkişafı pedaqoji proseslərdə də müxtəlif dəyişikliklər etmişdir [2]. Belə ki, bu texnologiyalar təhsil sisteminin strukturunu və təlim-tədris fəaliyyətini fərqləndirib təhsilə fərqli bir perspektiv təqdim edərək, bu təhsilin ənənəvi məktəbdən və “sınıf-dərs sistemi” əsaslı strukturundan uzaqlaşaraq, sosial və informal təhsilə yönəldilməsinə səbəb olmuşdur.

Bu gün təhsildə “distant təhsil”, “e-təhsil”, “vəb əsaslı təlim” və “onlayn təhsil” anlayışları geniş şəkildə istifadə olunur [3]. Vəb əsaslı təlim daha konkret yanaşma olub, müxtəlif öyrənmə fəaliyyətlərini həyata keçirmək üçün interneti bir təlim vasitəsi olaraq istifadə edir. Vəb əsaslı təlim “tələbə-tələbə”, “tələbə-müəllim”, təhsil mühiti və resurslar arasında əlaqələri dəstəkləmək üçün informasiya və kommunikasiya texnologiyaları vasitələrinin istifadə olunduğu mühitdə öyrənmə kimi başa düşülür [4].

Hal-hazırda sosial şəbəkələr əksəriyyətini tələbələr təşkil edən milyonlarla istifadəçi tərəfindən istifadə olunur. Elmi araşdırmalar sosial şəbəkələri qarşılıqlı ünsiyyət, əməkdaşlıq, fəal iştirak, informasiya və resurs paylaşımı kimi bir çox imkanları özündə cəmləşdirərək təhsil fəaliyyətlərini dəstəklədiyini göstərir. Tələbələrin onlayn sosial şəbəkələrdə sərf etdiyi vaxtı nəzərə alsaq, təlim tədris prosesində sosial şəbəkələrdən istifadə potensial yanaşma hesab edilə bilər [5].

Sosial şəbəkələrlə bağlı mövcud tədqiqatlar şəxsiyyət, şəbəkə strukturu, gizlilik və texnoloji məsələlərə yönəldiyindən, təhsil sahəsində sosial şəbəkələrin istifadəsi ilə əlaqəli tədqiqatların sayı çox azdır və sosial şəbəkələrin təhsil aspektindən tədqiqinə ehtiyac duyulur.

Təhsildə sosial şəbəkələrin tədqiqinin əsas məqsədi tələbələrin sosial şəbəkə vasitələrindən istifadə etməsinin başlıca səbəblərini öyrənmək, təhsil və öyrənmə metodları üzərində sosial

şəbəkə vasitələrinin təsirini araşdırmaq, bu şəbəkələri istifadə edərkən qarşılaşdıqları problemləri təhlil etmək və Veb 2.0 texnologiyaları dövründə ənənəvi öyrənmə metodlarının dəyişdirilməsinin lazım olub-olmadığını müəyyənləşdirməkdir.

Təhsildə sosial şəbəkə fenomeni

Son dövrlərin ən önəmli texnoloji yeniliklərindən biri də sosial şəbəkələrdir. Sosial şəbəkələr – insanların bir-biri ilə dostluq etməsinə, qarşılıqlı fikir mübadiləsi aparmasına, müxtəlif məlumatlar paylaşmasına və fiziki varlığı olmadan əlaqə qurmasına imkan verən virtual mühitdir. Sosial şəbəkə insanların oxşar maraq sahələri, peşələri, işləri, hobbiləri və fikirləri olan digər insanlarla ünsiyyət qurmasına kömək edir [3]. İstifadə rahatlığı, sürətli yeniləmə imkanı, gündəlik həyatımızdan qaynaqlanan məlumatları paylaşmaq, qarşılıqlı əlaqə və ünsiyyət vasitəsilə informal öyrənmə təcrübələrini dəstəkləmək və s. kimi xüsusiyyətləri sosial şəbəkələrin sürətlə populyarlaşmasının səbəbləri kimi götürülə bilər [6].

Sosial şəbəkələrin istifadəsi həm şəxsi, həm də təhsil fəaliyyətində sürətlə inkişaf edən bir fenomendir. Sosial şəbəkə istifadəçilərinin sayının artması və istifadəçilərin əksəriyyətini gənclərin təşkil etməsi sosial şəbəkələrin təhsil məqsədli istifadəsi məsələsini aktual etmişdir [7]. Bu gün dünya pedaqoji cəmiyyəti təhsil sahəsində sosial şəbəkələrdən istifadə imkanlarını müzakirə edir. Sosial şəbəkələrin təhsildə istifadəsi ənənəvi sinif otaqlarındakı tədrisi tamamlayır. Sosial şəbəkələr tələbələrin qrup yoldaşları və müəllimləri ilə qarşılıqlı interaktiv mühitdə əlaqə saxlamasına, istənilən vaxt və istənilən yerdə bütün istifadəçilər üçün öyrəniləcək materialların əlçatan olmasına kömək edir. Bu mühitdə tələbələr suallar göndərə və bu suallara yoldaşları və ya müəllimlər tərəfindən cavab ala bilərlər [8].

Zaman keçdikcə informal təhsil ümumilikdə təhsil sistemində böyük əhəmiyyət qazanır. Bu mənada sosial şəbəkələrin informal təhsili dəstəklədiyi və sosial əlaqələr, söhbətlər, əməkdaşlıq və vəzifələrin paylaşılmasına əsaslanan məlumatların strukturlaşdırılması baxımından qeyri-adi kommunikasiya vasitələri olduğu söylənilir. Bir çox təhsil müəssisəsi daha yaxşı xidmət göstərmək, müəllimlər və tələbələr arasında, eləcə də valideynlərlə ünsiyyət qurmaq üçün bu cür texnologiyaları tətbiq etməkdə böyük səy göstərirlər [5].

Son bir neçə ildə bir çox məktəb və universitetlərin tələbələrə dərslərin onlayn olaraq öyrədilməsini təmin etməsi bu xidmətlərdən istifadə məsələsində sürətli inkişafa səbəb olmuşdur. Elektron dərslərin təmin edilməsi səbəbilə müxtəlif şəbəkə vasitələrini istifadə edərək öyrənmənin səmərəliliyi xeyli artmışdır. Dünya daha öncəki vəziyyətindən günümüzün yüksək texnologiya dünyasına qədər dəyişdiyindən, öyrənmə də ənənəvi sinif otaqlarından məsafədən öyrənməyə və indi də onlayn öyrənməyə yönəlmişdir. Həm də texnoloji inkişaf və internet ilə birlikdə dünya geniş məlumat bazasına çevrilmişdir.

Təhsildə sosial şəbəkələrin istifadəsi ilə bağlı tədqiqatların analizi

İstifadəçilərin bir-biriləri ilə əməkdaşlıq etməsini asanlaşdıran və qrup formalaşdırmasına imkan verən sosial şəbəkə saytları Veb 2.0 texnologiyasının məhsuludur. “Facebook”, “MySpace”, “Twitter”, “LinkedIn”, “Flickr”, “Youtube” və s. kimi sosial şəbəkə saytları gündə-günə populyarlaşır və daha çox istifadəçi kütləsini cəlb edir. İnternet qlobal şəbəkəsinin populyarlığı ali təhsil müəssisələrində pedaqoji tətbiqlərə gətirib çıxarmışdır. Məsələn, Harvard, Massachusetts Texnologiya İnstitutu, Nyu-York, Kembric, Oksford Universiteti və digər təhsil ocaqları tələbələr üçün sosial şəbəkələrdə universitetə yönləndirmə aparmaqda öndədirlər [6].

Tələbələr tərəfindən də geniş istifadə olunan sosial şəbəkə saytları tədqiqatçıların diqqətini çəkmiş və təlim-tədris prosesində onlardan necə istifadə etmənin yollarını araşdırmağa başlamışlar. Mövzu üzrə aparılan araşdırmalar göstərir ki, dünyada bir çox tədqiqatçı sosial şəbəkələrin istifadəçilərə təsiri və xüsusilə də təhsil məqsədləri üçün istifadə edildikdə bu şəbəkə saytlarının müəllim və tələbə baxımından nə kimi nəticələr verdiyi ilə maraqlanırlar.

H.Ajan (*H.Ajjan*) və R.Hatşorn (*R.Hartshorne*) sosial şəbəkələrin şagird-şagird, şagird-müəllim, valideyn-məktəb arasında ünsiyyət və qarşılıqlı əlaqəni təmin etdiyini, öyrənməni yaxşılaşdırdığını, tələbələrin dərslərə olan maraqlarını artırdığını və narahatlıqlarını azaltdığını, tələbələrin oxu və yazı qabiliyyətlərini inkişaf etdirdiyini və tədrisə inteqrasiya edilərək rahat istifadəni təmin etdiklərini ifadə etmişlər. Onlar müəllimlərin böyük bir hissəsinin tədris prosesində bu vasitələrdən istifadə etmədiklərini və istifadə etməyi planlaşdırmadıklarını, bəzilərinin ancaq gələcəkdə istifadə edə biləcəyini və yalnız az bir hissəsinin istifadə etdiyini bildirirlər [9].

N.Elison (*N.Ellison*) isə sosial şəbəkələrin informal şəkildə istifadə olunmasına baxmayaraq, eyni zamanda onun təlim və tədris fəaliyyətini dəstəkləmək üçün istifadə potensialına malik olduğunu söyləyir. Sosial olaraq sinif müzakirələrinə daha çox şəxsləri cəlb edərək, tədris prosesində olan müxtəlif öyrənmə metodlarını dəstəkləyir. Bundan əlavə, təhsildə sosial şəbəkələrin istifadəsi tələbələrin rəqəmsal fəal vətəndaşlara və peşəkarlara çevrilməkdə daha çox əhəmiyyət kəsb edən rəqəmsal savadlılığını inkişaf etdirməyə kömək edir [10].

J.Rodriqes (*J.Rodrigues*) və başqaları sosial şəbəkələrin ən münasib tətbiqlərini təsvir edərək tələbələrin tədris prosesindəki inkişaf potensialını araşdırmışdır. Mövcud öyrənmə sistemləri tələbələrin fəaliyyətlərini dəstəkləməyən, zaman içində cansıxıcı hala gətirən sərt qaydalara malikdir. Bu çatışmazlıq sosial şəbəkələrin dinamik və əməkdaşlıq mühiti ilə aradan qaldırılıla bilər. Məqalədə bu xüsusiyyətləri özündə əks etdirən sosial şəbəkələrin e-təhsil platformasına inteqrasiyasını nümayiş etdirən mövcud modullar təqdim olunmuşdur. Yekun olaraq, sosial şəbəkələrin e- təhsil təcrübəsini artırdığı söylənilmişdir [11].

F.Ribero (*F.Ribeiro*) təhsildə sosial şəbəkələrin və İKT-nin istifadəsinin mövcud məktəb və təhsil sisteminin dəyişdirilməsi prosesində əsas element olduğunu vurğulamışdır. Məktəb, fəaliyyət göstərən cəmiyyətlə uyğun əlaqə saxlamalı və yeni sosial reallığı əks etdirən tədris və təlim yanaşmalarını qəbul etməlidir. Bununla belə, bəzi məktəblərdə hələ də sosial şəbəkələrdən istifadə etmə məhdudiyyəti var. Həm müəllimlər, həm də valideynlər sosial şəbəkələrin tələbələrin öyrənmə prosesində müsbət rola malik olduğunu qəbul edirlər. Beləliklə, məktəblər öz siyasətlərini yenidən nəzərdən keçirməli və Veb 2.0-ın təhsil məqsədləri üçün potensial imkanlarından istifadə etmək yollarını araşdırmalıdırlar [12].

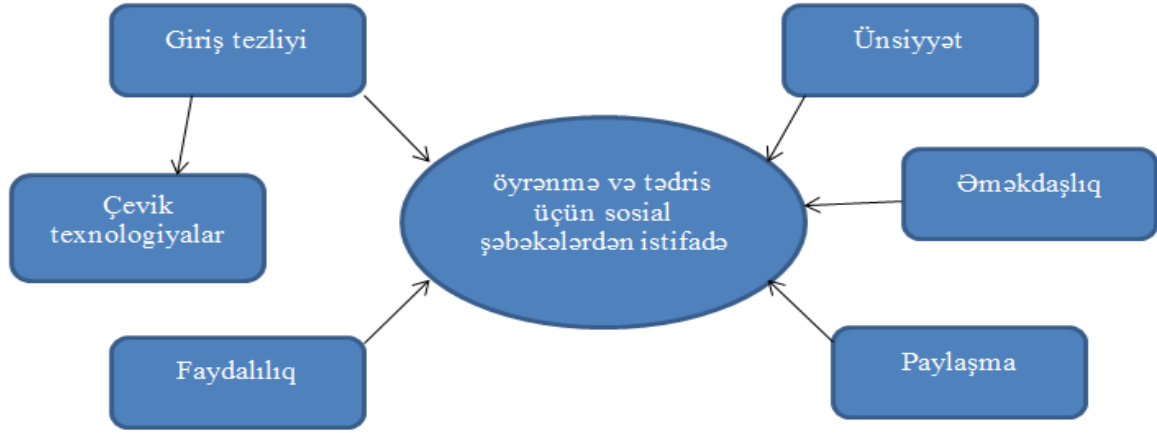
M.Prenski (*M.Prensky*) “rəqəmsal bölünmə” terminini açıqlamış və “rəqəmsal yerlilər” (1980-ci ildən sonra texnologiya və sosial şəbəkə erasında doğulmuş nəsil) və “rəqəmsal miqrantlar” (texnoloji vasitələri öyrənmək üçün mübarizə aparən nəsil) olaraq ayırd etmişdir. Dünyada müxtəlif qrupların mülkiyyət əsasında deyil, texnologiyanın istifadəsi baxımından ayrılacağını qeyd etmişdir [13]. Həyat sahələrinin əksəriyyəti üçün texnologiyayı qəbul edənlər inkişaf etmiş hesab edilirlər. Bu baxımdan, universitetlər və kolleclər 21-ci əsrin tələblərinə uyğun olaraq öz strategiyalarını dəyişirlər.

M.Roblayr (*M.Roblyer*) və başqaları sosial şəbəkələrin şagirdyönümlü pedaqogika və səmərəli öyrənmə üçün istifadə edilə biləcəyini müzakirə ediblər. Tələbələrin motivasiya və hazırlığı onları aktiv öyrənmə və qarşılıqlı əlaqəyə cəlb edə bilər. Onların mövqeyi və bacarığını səmərəli inkişaf etdirmək üçün sosial mühitlərə cəlb olunmalıdır, əksinə, sosial sahələrdə geriləmələr ali təhsildə təhsil məqsədləri üçün istənilən nəticəni verməyə bilər [14].

R.Meyson (*R.Mason*) və F.Renni (*F.Rennie*) sosial şəbəkələri təhsilin məzmununun paylaşılması və təhsil sektorunda onlayn təhsil icmalarının formalaşdırılması üçün cəlbədicə və səmərəli vasitə kimi qiymətləndirmişdir. 1980-ci illərdən etibarən kompüter əsaslı pedaqoji fəaliyyətlər mövcud olsa da, sosial saytlar təhsil məqsədləri üçün 1990-cı illərdə istifadə edilmişdir. Təhsil üçün sosial şəbəkələrin istifadəsinin indiki tendensiyası son zamanlarda böyük məlumatların mövcudluğu, istifadəçilərin sayının artması və xüsusi bilik icmaları vasitəsilə mənbələrin idarə edilməsi və yönləndirilməsinin qabaqcıl xüsusiyyətləri ilə ortaya çıxmışdır [15].

S.Andrey (*S.Andrei*) və başqaları sosial şəbəkələrin təhsildə istifadəsi üçün model təklif etmişdir (Şəkil 1). Bu modeldə müəlliflər altı komponent üzrə öyrənmə və tədris üçün sosial

şəbəkə saytlarını inkişaf etdirməyi təklif etmişlər: müəllimlər və ya həmyaşlıqları ilə ünsiyyət, xüsusi öyrənmə qrupunda əməkdaşlıq, sənəd və multimedia resursları mübadiləsi vasitəsilə resursların paylaşılması, təhsil prosesində faydalılıq və giriş tezliyi [6].

Şəkil 1. Sosial şəbəkələrin təhsil məqsədli istifadə modeli [6]

Ədəbiyyatlarda, sosial şəbəkələrin təhsil mühitində istifadəsinin müsbət tərəfləri ilə yanaşı öyrənmə prosesinə mənfi təsirlərə malik olduğunu göstərən tədqiqatlara da rast gəlinir. Bəzi ədəbiyyatlarda müxtəlif səbəblərə görə müəlliflər sosial şəbəkələrin təhsil məqsədli istifadəsini dəstəkləməirlər. Buna səbəb kimi əsasən tələbələrin şəxsi məlumatlarının və onlar tərəfindən bu şəbəkələrdə formalaşdırılan məzmunların təhlükəsizliyi problemləri, sosial şəbəkələrdə daha çox vaxt keçirən tələbələrin daha az vaxt sərf edən tələbələrdən aşağı qiymət alması, tələbələrin bu mühitlərdə təhsillə bağlı olmayan, lazımsız məzmunlarla qarşılaşması və s. göstərilir.

P.Kirşner (*P.Kirschner*) və A.Karpinski (*A.Karpinski*) sosial şəbəkələrin tələbələrin qiymətlərinə mənfi təsir göstərdiyini, A.Koen (*A.Cohen*) isə tələbələrin sosial şəbəkələri tədris prosesində faydalı hesab etmədiklərini, bu şəbəkələr vasitəsilə müəllimlərlə ünsiyyət qurmaq istəmədiklərini qeyd etmiş və sosial şəbəkələrin tədris prosesinə inteqrasiya edilməsinin müsbət nəticə verəcəyinə inanmadıqlarını göstərmişlər [16,17].

Sosial şəbəkələrin təhsildə istifadəsi

“Facebook”un təhsildə istifadəsi

Təhsil üzərindəki təsiri baxımından hazırda “Facebook”da qeydiyyatdan keçən tələbələr, valideynlər, məktəblər, xüsusi olaraq yaradılmış qruplar, təhsil müəssisələri və s. var. Əslində, “Facebook”da təhsil xidmətlərini təmin edənlər, təhsil xidmətlərindən birbaşa faydalananlar və tələbələrin valideynləri kimi maraqlı tərəflər arasında qarşılıqlı əlaqələrin bütün növlərini görmək olar. Bu qarşılıqlı əlaqələrdə “Facebook” istifadəçiləri üçün iki pedaqoji yanaşma ola bilər [5]:

- 1) Feysbukdan istifadəni öyrənmə
- 2) Öyrənmə üçün Feysbukdan istifadə

Feysbuku istifadə etməyi öyrənmək istifadəçilərin şəxsi məlumatlarının təhlükəsizliyinə və məxfiliyinə olan inkar olunmaz maraqlardan ortaya çıxan bir konsepsiyadır.

“Facebook” səhifələrində gəzinərkən uşaqların təhlükəsizliyini təmin etmək üçün www.facebookforparents.org saytı valideynlər üçün faydalı məsləhətlər və təcrübələr mövcuddur. İşlər daha da inkişaf etmiş və bu gün artıq hər hansı bir kompüterin müəyyən istifadəçilərinə “Facebook”a daxil olmaqdan imtina etmək imkanı verən informasiya təhlükəsizliyi üçün nəzərdə tutulmuş proqram təminatı var. Bununla yanaşı, sosial şəbəkə anlayışının düzgün anlaşılması və biliyin yayılmasının düzgün qiymətləndirilməsi bir çox təşkilatların şəbəkə təhlükəsizliyində qərar qəbul edən şəxslər üçün vacib addım ola bilər [18].

Feysbukun öyrənmə üçün istifadə edilməsində müəllimlər tələbələrdən daha az istəklili görünür [18]. Müəllimlərin bu sosial şəbəkədə tələbələrlə ünsiyyət qurmaq istəməməsi onun öyrənmə üçün faydalı ola bilməyəcəyi qənaətindən deyil, sosial şəbəkələrdə ötürülən məlumatların təhlükəsizliyi və internetdə müəllimlərin, tələbələrin şəxsi həyatına təhlükə ilə bağlı narahatlıqlarından irəli gəlir. “Facebook”un təhsildə kifayət qədər çox faydası var. Bəzi tədqiqatçılar, təhsil prosesinə dəyər verə bilmək üçün sinifdə Feysbuk istifadə etməyin təqribən 100 yolunu göstəriblər [19]. Feysbuku təhsildə istifadə edilə bilən qiymətli bir vasitə kimi təqdim edən əsas xüsusiyyətlər aşağıdakılardır:

- 1) Müəllimlərin xüsusi tələbə siyahısı formalaşdırma və dərslərlə əlaqəli mövzularda tələbə qruplarını idarə edə bilməsi;
- 2) Müəyyən mövzularla əlaqəli linklər, şəkillər və ya multimedia məzmunu ilə məlumat mübadiləsi;
- 3) Sorğu formalaşdırma və əks əlaqənin müəyyənləşdirilməsi;
- 4) Tələbələr və müəllimlər arasında birbaşa ünsiyyət üçün onlayn çat xidmətindən istifadə edilməsi;
- 5) Testlərdə, imtahanlarda və ya üz-üzə görüşlərdə xəbərlərin yayımlanması;
- 6) “Facebook”u digər proqramlar tərəfindən (*Google docs* kimi) təmin edilən əməkdaşlıq xidmətləri ilə inteqrasiya etmə bacarığı;
- 7) “Facebook”u e-təhsil platforması üçün tamamlayıcı vasitə kimi istifadə etmək və s.;

“Twitter”in təhsildə istifadəsi

Twitter, veb 2.0 texnologiyasına əsaslanan bir mikrobloq xidmətidir. Twitterin əsas xüsusiyyəti SMS kimi 140 simvola qədər qısa mesajların ötürülməsidir [20]. Əvvəllər bir çox istifadəçi Tvittey İnternetdə alternativ bir SMS xidməti hesab edirdi. Təhsil prosesində bir mikrobloq xidmətinin istifadə olunması ilk baxışda səmərəsiz görünə bilər, ancaq mikrobloq şəbəkəsi tədris proseslərində vurğulana biləcək bir sıra üstünlüklər təklif edir [5]:

- təhsil müəssisələrinin kitabxanalarında mövcud olan kitablar, jurnallar və ya müqavilələr haqqında məlumatları izləmə imkanı;
- planlaşdırılmış görüşlər, imtahanlar və ya seminarlar haqqında məlumatların sürətli yayılması;
- təlimlərin, problemlərin və ya xüsusi mübahisələrin həllərinin tez yayılması;
- müəllimlər və tələbələr tərəfindən elmi istinadlara biblioqrafik qeydlər və ya hiperlinklər göndərilməsi;
- qrup şəklində həll oluna biləcək problemlərin həllinə köməklik və s.

Müəllimlər, həmçinin sorğuları müəyyənləşdirə və əks-əlaqə məlumatlarını toplaya bilər. Qısa mesajlar müəllimlərin və tələbələrin daha effektiv ünsiyyət qurma qabiliyyətini inkişaf etdirir [21].

“Flickr”in təhsildə istifadəsi

“Flickr” yalnız rəqəmsal şəkil paylaşmaq deyil, eyni zamanda şəkillərin idarəsi vasitəsidir. Bu sosial şəbəkəyə mobil cihazlar vasitəsilə şəkillər yüklənə bilər və əgər paylaşma seçimi açıq olarsa, qısa zamanda digər sosial şəbəkələrə göndərilə bilər. “Flickr” qruplarının köməyi ilə ondan yaradıcı öyrənmə vasitəsi kimi effektiv istifadə edilə bilər [22]. Təhsil mühitində də ondan tələbələr və müəllimlər müxtəlif şəkildə yararlanıla bilərlər. “Flickr” istifadəçiləri ucsuz-bucaqsız foto arxivində etiket və ya açar sözləri istifadə edərək axtarış edə bilərlər.

“Flickr” rəqəmsal savadlılıq, vizual incəsənət və dil bacarıqlarının inkişafına kömək edir. Virtual muzey turunun formalaşdırılması, sözlərin öyrədilməsi, rəqəmsal kameraların istifadəsinin öyrədilməsi, rəqəmsal hekayə yaratma və s. fəaliyyətlərinin bir hissəsidir.

“Flickr” əyani təqdimatların, kolleksiyaların və videoların hazırlanmasında, bütün mövzular üzrə müzakirələrdə, o cümlədən tədris məqsədli fəaliyyətlərdə, e-portfolioların hazırlanmasında səmərəli şəkildə istifadə edilə bilər [20].

Sosial şəbəkələrin “Moodle” və “Blackboard” kimi öyrənmə sistemlərində olan kitabxana, tapşırıq, sınaq kimi bəzi xüsusiyyətlərdən məhrum olduqları və yalnız təhsil üçün

formalaşdırılmadıqları göz önündədir. Bundan əlavə, sosial şəbəkələr ümumi istifadəyə yönəldiyindən təhsil mühitinə uyğun olmayan məzmunların da olması qaçınılmazdır. Buna görə də, sosial şəbəkələrlə yanaşı təhsilə yönələn və funksionallıq baxımından bu şəbəkələrə bənzəyən saytlar ortaya çıxmışdır. Bu cür saytlara təhsil sosial şəbəkələri adı verilə bilər. Belə saytlara nümunə olaraq *edmodo.com*, *ning.com*, *elgg.org* və *valuepulse.com* saytlarını göstərmək olar.

Azərbaycanda sosial şəbəkələrin təhsildə istifadəsinə dair mövcud vəziyyət

Texnologiyanın inkişafı və İnternetin həyatımızın ayrılmaz hissəsinə çevrilməsi günümüzün böyük bir qismini internetdə keçirməyimizə səbəb olmuşdur. Universal fəaliyyət göstərən “We Are Social” rəqəmsal marketinq agentliyi tərəfindən yayımlanan və Azərbaycan da daxil olmaqla təxminən 240 ölkəni əhatə edən internet və sosial şəbəkə statistikasına barədə hesabatın təhlili əsasında:

- Ölkə əhalisinin 80%-nin internet istifadəçisi olması;
- İnternet istifadəçilərinin 56%-nin aktiv sosial şəbəkə istifadəçisi olması;
- Əvvəlki ilin nəticələri ilə müqayisədə internet istifadəçilərinin sayının 3%, aktiv sosial şəbəkə istifadəçilərinin sayının isə 27% artması qənaətinə gəlinir [23].

Statistikanı nəzərə aldıqda internet istifadəçilərinin əksəriyyətini sosial şəbəkə istifadəçilərinin təşkil etdiyini görürük. Son dövrlər gənclərin sosial şəbəkələrdə çox vaxt sərf edərək bu şəbəkələr vasitəsilə ətraf mühitlə qarşılıqlı əlaqə yaratmağa çalışması reallıqdır. Sosial şəbəkələr sayəsində fərdlər zamandan və məkandan asılı olmadan istənilən mövzuda, istənilən insanla duyğu, düşüncə və məlumatlarını rahat bir şəkildə paylaşa bilərlər. Sosial şəbəkə istifadəçilərinin əksəriyyətinin şagirdlər, müəllimlər və məktəb administratorlarının təşkil etdiyini nəzərə alsaq, sürətlə inkişaf edən informasiya texnologiyaları ilə ayaqlaşma bilmək üçün sosial şəbəkə saytlarının təhsil məqsədli istifadəsi ilə bağlı fikir və tədqiqatların aparılmasının vacib olduğu qənaətinə gəlmək olar.

Forumlar, bloqlar, vikilər, təhsil portalları və distant təhsil sistemləri güclü didaktik və metodiki üstünlüklərə malik olsalar da, populyarlıq və kommunikasiya baxımından sosial şəbəkələrdən geri qalırlar. Belə ki, informal öyrənmə üçün sosial şəbəkələrdən geniş şəkildə istifadə olunur. Buna nümunə olaraq, qəbul imtahanlarına hazırlaşan abituriyentlərin, dövlət qulluğuna və müəllimlərin işə qəbulu proqramı üzrə hazırlaşan şəxslərin sosial şəbəkələrdə qruplar formalaşdırdığını, bu şəbəkələrdə təhsillə bağlı mövzuları müzakirə etmələrini və təklif olunan öyrədici dərslərdən faydalandıqlarını göstərmək olar.

Ancaq bütün bu sadalananların formal təhsil sistemində özünü doğrultması üçün bir sıra işlərin görülməsi vacibdir:

- Gün ərzində internetdən istifadənin böyük hissəsinin sosial şəbəkələrin payına düşməsinə nəzərə alaraq sosial şəbəkələrin təhsil məqsədli yönləndirilməsi;
- Müəllimlərin və məktəb rəhbərlərinin sosial şəbəkələrdən təhsil məqsədli istifadəyə təşviq olunması;
- Tədris materiallarının tələbələrin internetdən istifadəsi məqsədilə yenidən hazırlanması;
- Sosial şəbəkələri ənənəvi sinif mühitinə inteqrasiya edən fəaliyyətlərin təşkil edilməsi;
- Sosial şəbəkələrdə konstruktiv və birgə öyrənməni dəstəkləyən bir təhsil mühitinin yaradılması;
- Tələbələrin əyləncə məzmunu paylaşmaq əvəzinə daha çox təhsil məzmunu ilə bağlı paylaşımalarının təmin edilməsi və s.

Ölkəmizdə sosial şəbəkələrin təhsil sistemində istifadə olunması ilə bağlı müəllimlərdə motivasiya qabiliyyətinin və İKT savadlılığının aşağı olması, bu proses zamanı müəllimlərin də daimi dərs rejimində maarifləndirilməsi, bir sıra məktəblərdə internetə çıxışın təmin olunmaması və s. kimi problemlər vardır.

Müəyyən edilmiş problemlər aşağıdakı məsələlərin həlli ilə aradan qaldırıla bilər:

- 1) sosial şəbəkələrin təhsil imkanlarının daha dərinədən tədqiqi

- 2) təhsil sahəsində istifadə üçün effektiv üsulların hazırlanması və sınaqdan keçirilməsi
- 3) təlimlərin təşkili və idarə edilməsini gücləndirən sosial şəbəkələr üçün ixtisaslaşmış tətbiqlərin inkişaf etdirilməsi
- 4) bu cür texnologiyalardan istifadə edən müəllim heyətinin nəticələrinin obyektiv və ədalətli qiymətləndirilməsi üçün meyarların müəyyən edilməsi

Təbii ki, sosial şəbəkələrin tam hüquqlu təhsil mühitinə çevrilməsi üçün müxtəlif xarakterli bir çox problemləri aradan qaldırmaq lazımdır. Bu zaman informasiya texnologiyası mütəxəssislərinin və müəllimlərin birgə söylərinə ehtiyac duyulacaqdır.

Nəticə

Məqalədə təhsildə sosial şəbəkələrin istifadəsi ilə əlaqədar ədəbiyyat analizi aparılmış, “Facebook”, “Twitter” və “Flickr” kimi sosial şəbəkələrin təhsildə istifadə imkanları tədqiq olunmuşdur. Sosial şəbəkələrin mövcud elektron təhsil platformalarını yeniləməsi və inkişafı üçün malik olduğu potensial imkanlar göstərilmişdir. Azərbaycanda sosial şəbəkələrin mövcud vəziyyəti, istifadə olunma məqsədləri və təhsil mühitində istifadəsi ilə bağlı mövcud problemlər araşdırılmış, onların aradan qaldırılması üçün təkliflər verilmişdir. Mövcud vəziyyət bu sahədə araşdırmaların aparılmasına və yeni tədqiqat üsullarının işlənməsinə ehtiyac olduğunu göstərir. Hesab edirik ki, müəyyənləşdirilmiş problemlər sosial şəbəkələrin təhsil imkanlarının daha dərindən öyrənilməsi, təhsil sahəsinə tətbiq etmək üçün effektiv metodların hazırlanması və sınaqdan keçirilməsi yolu ilə həll edilə bilər.

Ədəbiyyat

1. Johnson D.W., Johnson R. T. Cooperation and the use of technology, In Jonassen D.H. (Ed.), Handbook of research on educational communications and technology. Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2004, pp. 785-811.
2. Ekici M, Kıyıcı M. Sosyal Ağların Eğitim Bağlamında Kullanımı // Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2012, Volume 5, №2 s.156-167.
3. Goodyear P., Banks S., Hodgson V., McConnell D. Research on networked learning: an Overview // Advances in Research on Networked Learning, 2004, Volume 2, №3 pp 1-9.
4. <https://www.igi-global.com/dictionary/web-based-learning>
5. McLoughlin C., Lee M. Social Software And Participatory Learning: Pedagogical Choices With Technology Affordances in The Web 2.0 Era, In Atkinson R., McBeath C., Soong S-K. A., & Cheers C. (Eds.), ICT: Providing choices for learners and learning, Centre for Educational Development, 2007, pp. 664-675.
6. Andrei S., Florin M. and Ofelia A. Social networking as an alternative environment for education // Accounting and Management Information Systems, 2012, Volume 11, №1, pp. 56-75.
7. Öztürk M., Akgün Ö. Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Paylaşım Sitelerini Kullanma Amaçları ve Bu Sitelerin Eğitimlerinde Kullanılması ile İlgili Görüşleri // Sakarya University Journal of Education, 2012, Volume 2, №3 s. 49-67.
8. Elham M., Wafa S., Ali H. Adoption Of Social Networking In Education: A Study Of The Use Of Social Networks By Higher Education Students In Oman // Journal of International Education Research – Second Quarter , 2014, Volume 10, №2, pp. 143-153.
9. Ajjan H., Hartshorne R. Investigating Faculty Decisions to Adopt Web 2.0 Technologies: Theory and Empirical Tests // Internet and Higher Education, 2008, Volume 10, №2, pp. 71-80.
10. Ellison N. Introduction: Reshaping campus communication and community through social network sites // The ECAR Study of Undergraduate Students and Information Technology, 2008, volume 8, №2 pp. 19-32.
11. Rodrigues J., Ribeiro F., Zhou L. Enhancing e-learning experience with online social networks. // IET Commun., 2011, Volume 5, Issue 8, pp. 1147–1154.

12. Ribeiro F. Contributions of Online Social Networks for E-Learning, <http://www.pdfsemanticscholar.org/4968/1142e32b0efa863bf9ceaf6f53685c2990d9.pdf>
13. Prensky M. Digital natives and digital immigrants: getting to know each other // Industrial and Commercial Training, 2011, Volume 43, Issue 7 pp.460-466.
14. Roblyer M., McDaniel M., Webb M., Herman J. & Witty J. Findings on Facebook in higher education: A comparison of college faculty and student uses and perceptions of social networking sites // Internet and Higher Education, 2010, Volume 13, pp. 134-140.
15. Mason R., Rennie F., E-learning and social networking handbook: resources for higher education. New York: Routledge.2008
16. Kirschner P., Karpinski A. Facebook® and academic performance // Computers in Human Behavior, 2010, volume 26, issue 6, pp. 1237-1245.
17. Cohen A. Higher education students' perspectives of the relevance of the online social networking site Facebook to education. Publisher: ProQuest, UMI Dissertation Publishing, 2012
18. Murray C. Schools and Social Networking: Fear or Education? // Synergy Perspectives: Local, Volume 6, Issue 1, 2008, pp.8-12.
19. 100 способов использовать Facebook в своем классе, <http://www.onlinecollege.org/2009/10/20/100-ways-you-should-be-using-facebook-in-your-classroom>
20. Gülbahar Y., Kalelioğlu F., Madran O. Sosyal Ağların Eğitim Amaçlı Kullanımı // , XV. Türkiye'de İnternet Konferansında sunulan bildiri, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2010, <http://www.inet-tr.org.tr/inetconf15/ozet/10.html>
21. Barry E. Protests in Moldova Explode With Help of Twitter, <http://www.nytimes.com/2009/04/08/world/europe/08moldova.html>
22. Gonzales L., Vodicka D. Top Ten Internet Resources for Educators // Leadership, 2010, Volume 39, Issue 3, pp. 8-37.
23. Global digital report 2018, <http://www.digitalreport.wearesocial.com>

УДК 004.9:372.8:377

Юсифов Фархад Ф.¹, Джабраилова Нурана Б.²

^{1,2}Институт Информационных Технологий НАНА, Баку, Азербайджан

¹farhadyusifov@gmail.com, ²cebrayilovanurane@mail.ru

Использование социальных сетей в образовании: возможные подходы и решения

Статья посвящена анализу международного опыта использования социальных сетей в сфере образования. Растущая популярность сайтов социальных сетей и быстрый рост числа пользователей делают необходимым изучение роли социальных сетей в среде обучения. Таким образом, тот факт, что большинство пользователей социальных сетей составляет молодежь, актуализирует вопросы использования этих сайтов в образовательных целях. В статье сравниваются существующие подходы к использованию социальных сетей в образовании, а также сравниваются возможности и перспективы использования социальных сетей. Исследована модель использования социальных сетей в образовательных целях. Текущие проблемы, связанные с использованием социальных сетей в Азербайджане в образовательной среде, были изучены, и были внесены предложения по их решению. В будущих исследованиях будет рассмотрена разработка эффективных решений на основе социальных сетей для модернизации и развития существующих платформ электронного образования.

Ключевые слова: социальные сети, электронное образование, социальное обучение, виртуальная среда обучения, информальное обучение.

Farhad F. Yusifov¹, Nurana B. Jabrailova²

^{1,2}Institute of Information Technology of ANAS, Baku, Azerbaijan

¹farhadyusifov@gmail.com, ²cebrayilovanurane@mail.ru

The use of social networks in education: existing approaches and solutions

The article is dedicated to the analysis of international experience in the use of social networks in the learning environment. The increasing popularity of social networking sites and the rapid increase in the number of users make it necessary to study the role of social networks in the learning environment. Increased interest in social networks among young people raises the issue of using social networking sites for educational purposes. The existing approaches to the use of social networks in education were analysed, and the opportunities and perspectives of the use of social networks were described in the article. The model of using social networks for educational purposes has been analyzed. The current problems related to the use of social networks in the educational environment in Azerbaijan have been investigated and suggestions have been made to eliminate them. Future research will focus on the development of effective social network-based solutions for upgrading and developing existing e-learning platforms.

Keywords: social network, e-learning, social learning, virtual learning environment, informal education.